

הסכם מכה: ברית עם שיניים או הצהרת כוונות?

יואל גוז'נסקי וגליה לינדנשטראוס | גיליון 2187 | 19 באוגוסט 2026

הסכם מכה שנחתם בין ערב הסעודית, טורקיה ופקיסטן ב-7 באוגוסט כולל סעיף הגנה הדדית ומחבר בין שלוש מדינות מוסלמיות מרכזיות. ההסכם מעורר דאגה בישראל ובמדינות נוספות, בהן יוון והודו, אך ישימותו כברית צבאית הדוקה מוטלת בספק בגלל שונות במפות האיומים, תחרות על ההנהגה הסונית ויחסים מורכבים של טורקיה ופקיסטן עם איראן. הנשק הגרעיני הפקיסטני מעניק לברית משקל הרתעתי אך לא מטרייה אוטומטית. מאמר זה בוחן את משמעות הברית בארבעה תרחישים: המשך המצב הקיים, הצהרות הרתעיות בלבד, העמקת שיתוף הפעולה הצבאי והרחבת הברית למדינות נוספות ובהן מצרים. על ישראל להימנע מהתנגדות גלויה שתלכד את הברית. זאת, לצד חיזוק הקשרים עם איחוד האמירויות, יוון, קפריסין והודו ושיקום היחסים עם מצרים. על ישראל גם להמשיך לחתור להתקרב לערב הסעודית, תוך שימור ערוצים פתוחים מול טורקיה.

הסכם מכה שנחתם בין ערב הסעודית, טורקיה ופקיסטן ב-7 באוגוסט מהווה התפתחות משמעותית המציבה בפני ישראל אתגרים לא פשוטים. בעוד שנוסח ההסכם המלא לא פורסם, דווח בתקשורת שהוא כולל סעיף הגנה הדדית – ["התקפה על אחת היא התקפה על כולן"](#). כך נוצרה מסגרת ביטחונית המחברת בין שלוש מהמדינות החזקות בעולם המוסלמי – מעצמה אזורית החברה בנאט"ו; שומרת המקומות הקדושים לאסלאם ובעלת עתודות הנפט מהגדולות בעולם; ומדינה בעלת הצבא הקונבנציונלי הגדול בעולם המוסלמי ובעלת נשק גרעיני. [לטענת](#) שר החוץ הטורקי, להסכם קדמו יותר משנתיים של דיונים, והוא התבסס על הסכם הגנה שנחתם בין פקיסטן וערב הסעודית בספטמבר 2025. לצד זאת, קיימים עדיין פערים בין שלוש השותפות, המטילים ספק בדבר היכולת לתרגם את סעיף ההגנה הדדית לברית צבאית אפקטיבית.

נכון לבחון את הסכם מכה באמצעות בחינתם של ארבעה תרחישים. הראשון הוא המשך הסטטוס קוו – ההסכם יישאר בעיקר ברמה של שיתוף הפעולה הקיים כיום בין שחקניות אלו, עם היבטים צבאיים שלא חורגים מהמצב הנתון ביחסיהן – כלומר, תמרונים משותפים (לעיתים במסגרת אזורית רחבה יותר), שיתוף פעולה בתחום התעשיות הביטחוניות והצבת כוחות פקיסטנים מעת לעת בשטח ערב הסעודית לבקשת ריאד. תרחיש שני הוא שההסכם יקבל ממד צבאי משמעותי יותר, יתקיימו תרגילים משותפים של שלוש המדינות וסעיף ההגנה ההדדית יקבל גם ביטויים בשטח, בפרט ביחס להתמודדות הסעודית עם החות'ים ועם איראן. תרחיש שלישי הוא התרחבות ההסכם לעוד מדינות, ובפרט מצרים, תוך כדי בידודן האזורי של איראן וישראל. תרחיש רביעי מתייחס לכך שעיקר מטרתו של ההסכם הייתה לשדר מסר הרתעתי לאיראן ולישראל לבל יאתגרו את הסדר האזורי, כאשר לשם כך השחקניות יתמקדו בהשמעת הצהרות נחרצות.

התרחישים המתייחסים בעיקרם להמשך המצב הקיים בין המדינות (ובפרט התרחיש הראשון) נובעים מהספקות לגבי הסבירות שטורקיה ופקיסטן יסייעו בזמן מלחמה לערב הסעודית. כמו כן, לא ברור איזה אופי יישא סיוע זה. זאת, בין היתר לאור דפוס היחסים של אנקרה ואיסלאמבאד עם טהרן. פקיסטן, למשל, מקיימת מערכת יחסים מורכבת עם טהרן וחולקת עמה גבול ארוך. היא אינה יכולה להרשות לעצמה להתייחס לאיראן רק דרך הפריזמה הסעודית – כפי שנחשף לאורך

המלחמה מאז ה-28 בפברואר כשפקיסטן בחרה לשמש כמתווכת בין איראן לבין ארצות הברית. טורקיה, מצדה, מתחרה עם איראן בזירות מסוימות אך משתפת עמה פעולה באחרות, מקיימת עמה יחסי מסחר ואנרגיה ומנהלת במשך שנים מדיניות המבקשת לשלב תחרות עם הידברות. לכן, אם וכאשר ערב הסעודית תבקש סולידריות מול איראן ו/או מול החות'ים, השאלה לא תהיה מה כתוב בהסכם אלא מה מוכנות אנקרה ואיסלמבאד לסכן למענה. השותפות יכולות להסכים על העיקרון של הגנה משותפת ועדיין להיות חלוקות כמעט על כל שאלה חשובה: מי האויב, מתי מופעלת ההתחייבות, מהי תגובה מידתית, מי שולח כוחות ולאן, ומה קורה כאשר אחת השותפות מעוניינת להילחם והאחרות מעוניינות דווקא לתווך.

גם בין ערב הסעודית לטורקיה נותרה מידה לא מבוטלת של חשדנות. היחסים השתפרו מאוד בהשוואה לשנים שבהן אנקרה וריאד ניצבו משני צדי המתרס של המאבקים האזוריים, אך ההתקרבות אינה מוחקת את משקעי העבר ואת התחרות על השפעה בעולם הסוני. שתי המדינות החזיקו לאורך השנים בעמדות שונות ביחס לאחים המוסלמים, לקטר, למצרים ולשאלת הסדר הפוליטי הרצוי באזור. הן גם מתחרות על השפעה כלכלית, מדינית וביטחונית. מבחינת ריאד, "ירידה דרומה" של טורקיה והתחזקות ההשפעה שלה באזורים הקרובים למפרץ אינה יעד רצוי; מבחינת אנקרה, קבלת הנהגה סעודית של העולם הסוני אינה מתאימה לחזון ההובלה הטורקי.

לכך מתווסף המרחק הגאוגרפי. אין רצף טריטוריאלי בין שלוש המדינות. לכל אחת מהן סביבת איומים שונה, סדרי עדיפויות שונים וזירות שבהן היא מרכזת את עיקר משאביה. טורקיה מביטה בעת ובעונה אחת אל רוסיה, הים השחור, סוריה, עיראק, מזרח הים התיכון והקווקז. פקיסטן עסוקה בראש ובראשונה בהודו, בעימות עם אפגניסטן ובביטחון גבולותיה. ערב הסעודית ממוקדת במפרץ, בים האדום, בתימן, ומעל הכל באיראן. אלה אינן בהכרח שלוש מדינות המתמודדות עם אותו אויב; אלה שלוש מדינות המבקשות להפיק תועלת משיתוף פעולה אף שמפות האיומים שלהן שונות מאוד.

מכאן שגם הממד הגרעיני הפקיסטני מחייב זהירות פרשנית. העובדה שפקיסטן מחזיקה בארסנל מבצעי של נשק גרעיני מעניקה לברית משקל סמלי והרתעת, אך אין פירושה שערב הסעודית או טורקיה קיבלו באופן אוטומטי מטרייה גרעינית. דווקא משום שהנשק הגרעיני הפקיסטני נועד בראש ובראשונה להרתיע את הודו, יהיה צורך בראיות משמעותיות לפני שניתן יהיה לדבר על הרחבת ההרתעה הגרעינית הפקיסטנית למזרח התיכון.

התרחיש השני, אם אכן הסכם מכה הופך לברית הגנתית עם שיניים, הוא הדרמטי והמדאיג ביותר מבחינת איראן וישראל. אם שלוש המדינות יצליחו להתגבר על חילוקי הדעות ולהקים מנגנוני פיקוד ותיאום, לקיים תרגילים משולשים סדירים, לשלב מערכות הגנה אווירית, להרחיב שיתוף פעולה מודיעיני ולפתח תעשיות ביטחוניות משותפות, המסגרת עשויה לצבור בהדרגה תוכן ממשי שיצמצם את מרחב התמרון האיראני והישראלי. אנקרה בנתה בשנים האחרונות תעשייה ביטחונית מרשימה והפכה את יצוא הנשק לכלי מרכזי במדיניות החוץ שלה. גישה קלה יותר להשקעות סעודיות תאפשר לטורקיה לא רק לפתח מוצרים חדשים אלא גם להרחיב קווי ייצור באופן שיהפוך אותה לספקית נשק משמעותית אף יותר. לכך יכולות להיות השלכות אזוריות לגבי שחקניות שיראו בטורקיה ספקית נשק אטרקטיבית ויהיו קשובות יותר לעמדות של אנקרה.

התרחיש השלישי, המתייחס להרחבת ההסכם למדינות נוספות, עשוי לחשוף עוד יותר עד כמה מוגבל יכול להיות סעיף ההגנה ההדדית. הוספת שחקניות תביא עימה בהכרח יותר אינטרסים סותרים ומשיכה של ההסכם לכיוונים שנויים במחלוקת. כתוצאה מכך, לכידות הברית תרד ומשמעותה האסטרטגית תפחת. אולם, אם מצרים תצטרף להסכם הדבר יקשה עוד יותר על שיקום היחסים של ישראל עימה, שהתערערו משמעותית בעקבות השלכות מלחמת השבעה באוקטובר. יש אף פרשנויות לפיהן הצטרפות כזאת היא בניגוד להסכם השלום בין ישראל ומצרים.

התרחיש הרביעי מתמקד בעיקר במסר ההרתעת-הצהרתי של ההסכם. המדינות החתומות על הסכם מכה רואות באיראן וישראל שחקניות שמערערות את היציבות, וזאת בניגוד לשאיפה לשמר את הסדר האזורי. תפיסה זו מסבירה מדוע הממד ההצהרתי שבהסכם הוא חשוב כל כך. בדומה להצהרות שליוו את הקמת פורום הגז המזרחי ים תיכוני (EMGF) ואת הפגישות המשולשות בין ישראל, קפריסין ויוון מאז 2016, גם בהצהרות סביב הסכם מכה צוין שהוא "לא מכוון נגד אף שחקן" ושההסכם פתוח להצטרפות שחקניות נוספות במידה שהן יהיו מחויבות לעקרונות ההסכם. כך, ההסכם הוא במידה רבה תמונת מראה של התפתחויות שחלו עוד קודם לכן במזרח הים התיכון. אין גם להתעלם מכך שהצורך של המדינות החתומות על הסכם מכה לגבש מסר הרתעתי עצמאי נובע מהאכזבה מהאופן שבו ארצות הברית מתנהלת באזור ומההתכונות למצב שבו ארצות הברית תקטין את מעורבותה במזרח התיכון בשנים הבאות.

המקרה הפקיסטני ממחיש היטב את הפער האפשרי בין יחסים אסטרטגיים קרובים לבין נכונות לממש מחויבות צבאית בעת משבר. ב-2015, למרות הקשרים הביטחוניים והכלכליים ההדוקים עם ריאד, פקיסטן סירבה להצטרף לקואליציה

הסעודית במלחמה בתימן – תקדים חשוב במיוחד לנוכח סעיף ההגנה ההדדית הקיים כיום. גם בעת המתקפות המיוחסות לאיראנים על מתקני הנפט הסעודיים ב-2019 לא התגבשה תגובה פקיסטנית צבאית ישירה להגנת הממלכה, למרות שלשתי המדינות שותפות ביטחונית עמוקה מאז סוף המאה הקודמת. עובדה זו המחשיפה פעם נוספת כי איסלמבאד אינה רואה בכל איום על ערב הסעודית גורם המחייב אותה אוטומטית לפעולה. הדפוס ניכר גם בעימות עם איראן ב-2026: פקיסטן ביקשה לשמר את תפקידה כמתווכת בין טהראן לווינגטון, והפריסה הצבאית המשמעותית שלה בערב הסעודית התרחשה רק לאחר השגת הפסקת האש. יתרה מכך, המהלך התרחש בסמיכות להתחייבות סעודית להעביר לפקיסטן תמיכה נוספת בסך שלושה מיליארד דולר. מכאן, שהבעיה אינה היעדר קשר אסטרטגי בין המדינות, אלא **גבולות המחויבות**: פקיסטן מוכנה לסייע לערב הסעודית, אך מבקשת לעשות זאת בתנאים, בעיתוי ובהיקף שאינם מסכנים את יחסיה עם איראן או אינטרסים פקיסטניים אחרים.

לערב הסעודית היסטוריה ארוכה אך לא מוצלחת בבניית בריתות ומערכים ביטחוניים אזוריים אפקטיביים: הקמת מועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ (ה-GCC) ב-1981; הקואליציה הצבאית האסלאמית ללוחמה בטרור שהוקמה ב-2015; הקואליציה בהובלת ערב הסעודית נגד החות'ים במלחמה בתימן ב-2015; ומועצת מדינות הים האדום ב-2020. בכל המקרים הללו, הצליחה ריאה פעם אחר פעם לכנס מדינות תחת מסגרות חדשות, אך התקשתה לתרגמן לכדי יכולת צבאית משותפת או מחויבות אסטרטגית ממשית – ככלל, הן נותרו על הנייר. פערים בתפיסות האיום, רצון של השותפות לשמור על אוטונומיה, אינטרסים אזוריים מתחרים והחשש מכפיפות להנהגה הסעודית הגבילו את יעילותן של מסגרות אלה. אלא שייתכן שאפקטיביות צבאית אינה אמת המידה היחידה, ואף לא המרכזית, להצלחתן: עצם הקמת הבריתות מאפשרת לערב הסעודית לבסס את מעמדה כמנהיגה אזורית ואסלאמית, להציב את ריאה במרכז הארכיטקטורה הביטחונית המתהווה, לאותת ליריבים ולשותפים, לשפר את כוח המיקוח שלה מול ווינגטון ולצבור יוקרה והשפעה. מנקודת מבט זו, ההיסטוריה הסעודית אינה רק סיפור של בריתות שנכשלו, אלא של שימוש בעצם בנייתן כמכשיר של מדיניות חוץ.

רכיב מרכזי נוסף בהסבר למדיניות הבריתות הסעודית הוא חוסר הוודאות הגובר ביחס לאמינותה ולגבולותיה של המטרייה הביטחונית האמריקאית. מנקודת מבטה של ריאה, הלך מהשינויים במדיניות ארצות הברית באזור אינו בהכרח שיש להחליף את ווינגטון בבעלת ברית אחרת, אלא שיש להימנע מתלות ביטחונית בלעדית בה. בהתאם, ערב הסעודית בונה בהדרגה פורטפוליו של קשרים ביטחוניים ואסטרטגיים מקבילים: היא משמרת את הברית החיונית עם ארצות הברית, מעמיקה את שיתוף הפעולה הביטחוני עם פקיסטן וטורקיה, מפתחת קשרים אסטרטגיים עם סין, ובמקביל מנהלת דיאלוג ומבקשת לצמצם מתחים עם איראן. קשרים אלה אינם בהכרח סותרים זה את זה, אלא משקפים אסטרטגיית גידור (hedging) המאפשרת לריאה לפזר סיכונים, להרחיב את מרחב התמרון שלה ולשפר את כוח המיקוח שלה מול ווינגטון. במובן זה, הסכם מכה אינו בהכרח ביטוי להתרחקות סעודית מהמחנה האמריקאי, אלא ניסיון לצמצם את מחיר התלות בו: להמשיך ליהנות מההגנה ומהטכנולוגיה האמריקאיות, ובו בזמן להמחיש כי לערב הסעודית שותפים, ערוצים ואפשרויות פעולה נוספים. יחד עם זאת, דווקא תרחיש ביניים עשוי להיות משמעותי יותר מהשאלה אם פקיסטן או טורקיה אכן ייצאו למלחמה להגנת ערב הסעודית: הברית יכולה לצבור "שיניים" צבאיות בהדרגה גם בלי להגיע למחויבות אוטומטית להגנה הדדית. לכן, המבחן האמיתי של הסכם מכה אינו רק סעיף ההגנה ההדדית, אלא האם בעקבותיו ייווצרו מנגנונים קבועים, יכולות משותפות ותלות ביטחונית הדדית שלא התקיימו במסגרות הסעודיות הקודמות.

לצד הממד הביטחוני והאסטרטגי, להסכם מכה יש גם ממד סמלי-דתי מובהק, שעשוי להיות חלק מהניסיון להעניק למסגרת החדשה לגיטימציה מוסלמית רחבה. עצם הבחירה לחתום על ההסכם במכה – העיר הקדושה ביותר לאסלאם והמקום המזוהה יותר מכל עם מעמדה הייחודי של ערב הסעודית בעולם המוסלמי – אינה חסרת משמעות. הבולטות שניתנה לאחר החתימה לתפילת המנהיגים ולסמלים הדתיים שסביבה חיברה בין ההסכם הביטחוני לבין זהות אסלאמית משותפת. עבור ריאה יש בכך יתרון נוסף: היא אינה מציגה את עצמה רק כמממנת וכמנהיגה הפוליטית של המסגרת, אלא גם כמי שמעניקה לה מרכז כובד ולגיטימציה אסלאמיים, מכוח מעמדה כשומרת שני המקומות הקדושים. ממד זה חשוב במיוחד כאשר מדובר בשלוש מדינות שבהן הדת והזהות האסלאמית ממלאות תפקיד משמעותי בלגיטימציה ובשיח הפוליטי של הנהגותיהן. יתרה מכך, אם יצורפו בעתיד מדינות מוסלמיות נוספות, הסמליות של "הסכם מכה" עשויה לסייע למסגר אותה לא רק כהתאגדות אינטרסנטית של שלוש מדינות, אלא כיוזמה בעלת ממד כלל-אסלאמי, ובכך לשרת גם את שאיפתה של הממלכה לבסס את מעמדה כמוקד הנהגה של העולם המוסלמי.

יתרונות עקיפים והזדמנויות לישראל

לצד הסיכונים הרבים בהסכם מכה, קיימים גם יתרונות אפשריים לישראל. מנקודת מבטה של ירושלים, חיזוק ביטחונה של ערב הסעודית אינו בהכרח התפתחות שלילית. ישראל וערב הסעודית חולקות אינטרס בשמירת יציבותו של המפרץ, בהבטחת חופש השיט, בצמצום כוחם של ארגונים לא מדינתיים חמושים ובהגבלת יכולתה של איראן לערער את הסדר האזורי. ככל שהמסגרת החדשה תסייע לריאד לשפר את יכולות ההגנה שלה מפני טילים וכטב"מים ולחזק את ההרתעה שלה, גם ישראל עשויה ליהנות בעקיפין.

גם עצם הרכב הברית עשוי לייצר לישראל יתרונות עקיפים. המשולש החדש אינו בהכרח מאחד את העולם הערבי והמוסלמי, אלא במובנים מסוימים דווקא חושף ומעמיק את קווי השבר בתוכו. השחקנית הבולטת שחסרה מן המסגרת היא איחוד האמירויות – אחת המדינות הערביות הקרובות ביותר לישראל מאז הסכמי אברהם.

היעדרה של אבו־דאבי אינו פרט שולי. היחסים בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות הפכו בשנים האחרונות למורכבים ותחרותיים יותר, גם אם שתי המדינות ממשיכות לשתף פעולה בתחומים רבים. הן אינן רואות תמיד עין בעין את המלחמה בתימן, את הזירה הכלכלית, את נמלי הים והמסחר, את היחסים עם שחקנים אזוריים ואת חלוקת ההשפעה במרחב הערבי. גם יחסיה של איחוד האמירויות עם פקיסטן נמצאים בשפל, בין היתר בשל המדיניות הפקיסטנית מול איראן בזמן המלחמה, שנתפסה באבו־דאבי כפייסנות. גם היחסים בין איחוד האמירויות לטורקיה השתפרו, אך התחרות ביניהן לא נעלמה. אם הברית החדשה תיתפס באבו־דאבי כמסגרת המעניקה לטורקיה ולפקיסטן השפעה גוברת על תפיסת הביטחון הסעודית, היא עלולה דווקא להגביר את החשדנות האמיריתית. במצב כזה, במקום מערך מוסלמי מאוחד, עלולה להיווצר מערכת של צירים מתחרים בתוך העולם הערבי והמוסלמי. במצב זה, איחוד האמירויות יכולה לבקש לחזק את יחסיה עם הודו מצד אחד ועם ישראל מצד שני, כמעין משקל נגד ל"ברית" מכה.

ישראל צריכה להימנע מלהפוך את עצמה לאיום משותף שמסוגל לייצר לכידות גבוהה שאין כיום לברית. ישראל גם אינה צריכה לנסות לפצל את המסגרת החדשה או לפעול נגדה באופן גלוי. עדיף לישראל לנצל את ריבוי האינטרסים באזור: להעמיק את השותפות עם איחוד האמירויות, לשמור על ערוצים פתוחים עם טורקיה ככל האפשר, להמשיך לחתור להתקרבות לערב הסעודית ולהבהיר לריאד ששיתוף פעולה עם ישראל אינו סותר את קשריה עם אנקרה ואיסלמבאד. גם שיקום היחסים עם מצרים הופך לדחוף יותר לאור חתימת הסכם מכה. זאת, לצד שימור היחסים החמים בין ישראל לבין קפריסין, יוון והודו, אשר מגיבות גם הן בדאגה ביחס להתפתחויות האחרונות.

הסכם מכה עשוי לשנות את מאזן הכוחות באזור, אבל הוא גם חושף עד כמה העולם הערבי והמוסלמי רחוק עדיין מלהיות מחנה אסטרטגי אחד. עבור ישראל, האתגר אינו למנוע את היווצרותם של קשרים חדשים בין מדינות האזור, אלא להבטיח שבתוך מערכת הצירים, היריבויות והשותפויות המתהווה היא תישאר שחקן שקשה לעקוף ושכדאי לשתף איתו פעולה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ, רינת חרש ואלדד שביט.